

Fig. 1. Helsing. Ydre, set fra sydøst.

C. A. J. 1926

HELSINGE KIRKE

HOLBO HERRED

I 1170'erne var bispetienden af biskop Absalon overdraget Æbelholt kloster¹. Kirken² er forholdsvis hyppigt omtalt i middelalderen, 1222 nævnes en »curator« (præst, forvalter, kirkeværge?) ved kirken³, og 1307 betænkes både kirke, præst og kirketjener⁴. Historikeren Peder Olsens beretning (på reformationstiden) om, at kirken 1342 afbrændtes af holstenerne, da mange bønder havde søgt tilflugt dér, nogle indebrændte, andre dræbtes og mange blev fanget⁵, er ikke bekræftet gennem bygningsundersøgelser (sml. p. 1215). 1493 havde kirken fælles præst med Valby⁶. 1567 var der 38 tiendeydere⁷. Sognepræsten i Søllerød var 1689—1754 beneficeret med kirken, således at han skulle vedligeholde den, svare til dens udgifter og gøre regnskab⁸. Kirken var indtil 1. jan. 1950 en stiftslandsbykirke, men overgik nævnte dato til selveje.

Kirken ligger nordligt i den gamle landsby (sml. fig. 18), der efter anlæggelsen af jernbanen fuldstændig har ændret karakter gennem betydelige udvidelser mod øst, syd og vest. Bygningen er placeret på en lav højning, der fra skibets østende falder til alle sider, mest dog mod syd. Kirkegården har fået store udvidelser, hvoraf den søndre allerede var planlagt 1813 (fig. 18), mens den

første mod nord gennemførtes 1880⁹ og den anden et godt stykke ind i 1900'rne. Disse udvidelser aftegner sig tydeligt i kirkegårdsindhegningen. I øst og vest, om kirkegårdens ældste del, findes mure af store kampesten og munkesten, som antagelig hidrører fra middelalderen, og som må være identiske med de mure, der 1645¹⁰ omtales som forfaldne; disse mure er 2—2,5 meter høje udvendig, men mod kirkegården jorddækkede indtil en halv meter fra tagstensafdækningen. En tilsvarende nordmur af munkesten blev fjernet 1880¹¹, men det er endnu muligt at fastslå, hvor kirkegårdens fire gamle hjørner har været. Muren om sydudvidelsen synes først rejst 1849¹² i forbindelse med en istandsættelse af de ældre mure, mens teglstensmurene med udvendigt savskifte øst og vest for den ældste af de nordlige udvidelser formentlig er fra 1880; alle hvidtede og teglhængte. Den yngste nordudvidelse hegnes af ståltrådsnet.

Indgange. En præstelåge mellem to murede piller i vestmurens ældste del afløste 1858¹³ en gammel, muret portal, og i syd har tre piller, der er rykket lidt ind på kirkegården, omkring 20. århundredes midte afløst en indgang med fire murede piller fra 1845¹², og samtidig blev stakitlågerne erstattet af jernlåger. 1785¹⁴ omtales en port og tre låger; een i vest blev tilmuret 1851¹².

†*Kirkelade.* 1671¹⁵ betaltes en murmester for at nedbryde kirkeladen, som »til Vejby klokketårns høje brøstfældigheds reparation mesten er assigneret«. Laden kan vanskelig have haft nogen anden plads end ved den gamle sydmur. Af Vejby's regnskaber 1671 fremgår imidlertid, at ingen ville hjælpe med til at transportere stenene, og det er derfor muligt, at resterne af laden blev stående og var identisk med det 1734 omtalte hus, der tilhørte degnen; det hvilede på ringmuren til stor skade og »sætter kirken i stor fare og stor våde ifald det skulle ved ildebrand forulykkes«, hvilket let kunne ske, da huset var uden skorsten og kun udstyret med et røghul ind over kirkegården lige for kirken.

Kirkens ældste del, det lille kor og det store østre parti af skibet, synes fortrinsvis at være af *rå kamp* med ret store *hjørnekvadere*, men der ses dog også i overvægge og gavle en del nærmest *kvaderhugne* sten af granit og *jernahl*¹⁶, og til et par vinduer er der benyttet monolit granitoverligger. I de østre gavle ses *kvaderfugning*, som formentlig er oprindelig ligesom den ret grove puds, der ses på overvæggene i koret; hele bygningens ydre er dækket af tykke puds- og hvidtelag, korets sydøsthjørne ommuret 1846¹⁷ og en grov, kvaderagtig sokkel indhugget 1877¹³. Den romanske murhøjde på kor og skib, målt i sydøst, er henholdsvis 3,9 og 4,5 m, og de oprindelige bjælker, hvis aftryk ses på begge sider af triumfgavlen, har ligget på murkronen. Visse forhold taler for, at skibets vestgavl har været påfaldende tyk; se herom p. 1216.

Vinduer og døre. Det 1952 genåbnede østvindue i koret er oprindeligt, og det spores svagt, at monolitoverliggeren er forsynet med en art geometrisk *dekoration*; vinduet måler udvendig 94,5x60 cm og indvendig 119x64 cm.

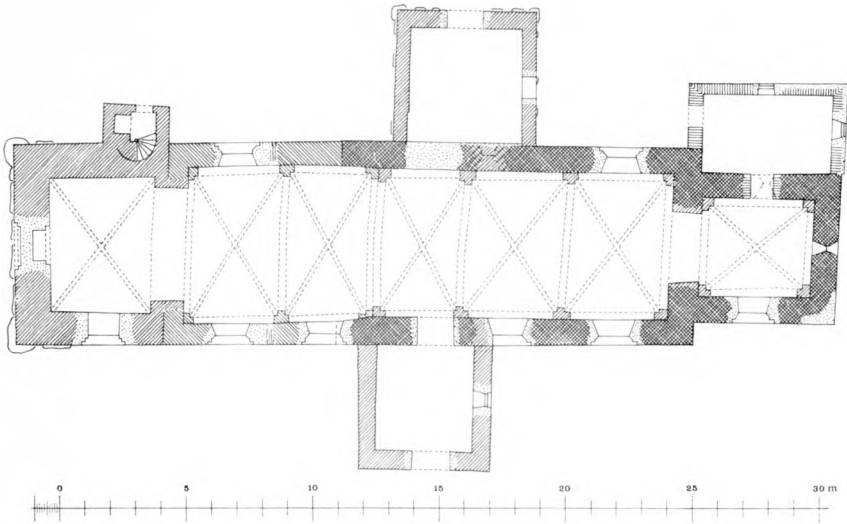

Fig. 2. Helsing. Plan. 1:300. Målt af M. Brahe 1957. Tegnet af Lars Klint 1969.

Hver af skibets langmure har formentlig haft to vinduer; skjult bag våbenhusets østre tagflade ses eet, der tilsyneladende svarer til korets østre, mens skibets tilsvarende nordvindue med overligger af jernahl nu er skjult af nyere puds. Skibets nuværende syddør, der sidder på den oprindelige plads, er antagelig fra 1817. Af norddøren, der muligvis blev ødelagt 1814¹⁴, var østkarmen af jernahlkvadre bevaret indtil 1923, da orglet anbragtes på pladsen.

Ændringer og tilføjelser. Ved midten af 1200'rne ændredes kirkens vinduer, og hertil benyttedes munkesten. Det gælder korets nordvindue, der er tilmurset mod sakristiloftet; det måler 104x70 cm og indvendig 142x91 cm, men højden er muligvis blevet lidt formindsket ved indhugning af sakristidøren; vinduet er rundbuet og med smige karme, ganske som de oprindelige, men noget større. Vinduesændringen spores også i skibet bag nordre våbenhus, hvor der endnu 1926 lidt øst for det omtalte oprindelige vindue sås spor af et større i munkesten (31—32—33x8 cm), der udvendig er 80 cm bredt, mere end 165 cm højt og med en lysning på ca. 130 cm's højde.

Kirkens overhvælving og vestforlængelsen hører tilsyneladende hjemme i samme byggeperiode, omend der spores stop undervejs; manglen på detaljer udelukker en snævrere datering end til 1400'rne. Hverken i hvælv eller vestforlængelse findes detaljer, der med Löffler (Stiftslandsbykirker) berettiger til en datering ved 1300-tallets midte og den derigennem mulige tilknytning af disse arbejder til en genopbygning efter den brand, som holstenerne ifølge Peder Olsen skal have afstedkommet i Helsing¹⁸. Første etape i dette byggeri var korets ene og det romanske skibs tre hvælv, hvilket bedst fremgår af de samtidige tagværker (p. 1220); hvælvpillerne og gjordbuen mellem det roman-

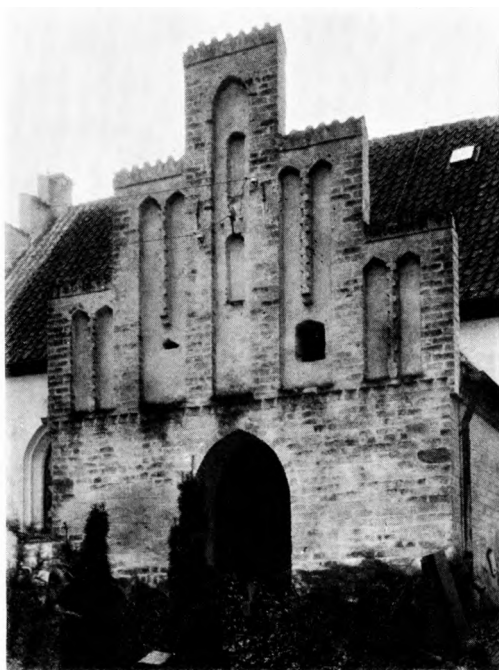
ske skibs vestligste hvælv og forlængelsens østfag vidner tillige om, at de tre hvælvfag i det romanske skib er muret, inden dettes vestmur blev nedrevet i forbindelse med vestudvidelsen. Så vidt stemmer sporene sammen, men sammenholder man den af piller og gjordbue angivne plads for vestmurens østside med sporene af det romanske skibs vesthjørner udvendig og over hvælv, bliver resultatet, at den gamle vestmur har været halvanden meter tyk, hvilket er usædvanligt; enten må det betragtes som indicium for en særpræget udformning af den forsvundne gavl, eller også skjuler der sig hér problemer i forbindelse med udvidelsen, som antagelig kun lader sig løse gennem gravning og udhugning. Vestforlængelsens munkestensmure er tyndere end det gamle skibs mure, og i overvæggene er denne forskel i murtykkelse udjævnet så råt, at man fra første færd har regnet med hvælv i forlængelsen, og disse hvælv skiller sig i udformning og teknik ikke ud fra de tre fag i det gamle skib.

Korets og det romanske skibs hvælv har falsede piller, helstens skjold- og gjordbuer og halvtstens ribber, der smalner til ned mod vederlaget, som ikke markeres af noget bånd. Fra samme tid som hvælvene er sikkert den nuværende *spidse korbue*.

Vestforlængelsen er bygget på stærkt hældende terræn, således at både den moderne granitsokkel og murværkets skifter falder op mod en halv meter vestover. Munkestenene er lagt i almindeligt munkeskifte (26—27x11,5—12 x 7,5—8 cm); hjørnerne står bevaret under det yngre tårn, ved hvis opførelse man også har sparet den nederste halve snes skifter af taggavlen; fra kirkens loft kan man i gavlpartiets nord- og sydside se to små, nu tilmurede lysglugger i bunden af en blanding med trappeformet afdækning. Midt i hver langmur ses spor efter østkarmen af et slankt vindue, det søndre med en tilspidset bue, det nordre med en høj fladbue; under disse er der spor efter smallere og mere lavtsiddende stik; som sporene fremtræder nu, må de opfattes som resultatet af en vinduesændring, men Løffler, der i sin tid foretog en udhugning, meddelte de fulde mål og opfatter sporene som samhørende; et rundbuet vindue under et højt spejl. —De to hvælvfag svarer helt til de tre i skibets gamle del, og det med murene samtidige tagværk skiller sig også kun på et enkelt punkt ud fra østendens. Hele skibet fik ved udvidelse og hvælvslagning en lidt større rejsning end forhen, men langmurene synes ikke som vanligt at være blevet udstyret med falsgesims; en sådan muredes først 1872⁹ på skibets nordside til afløsning af et gesimsbrædt, og man må derfor regne med, at Helsing indtil da stod med skråtstillede sugfjæle ligesom det endnu er tilfældet med Vejby kirke.

Af de to middelalderlige våbenhuse, der er placeret ud for det romanske skibs dørsteder, er det søndre uden tvivl ældst, men så stærkt ombygget, at nogen sikker aldersbestemmelse er udelukket. *Søndre våbenhus*, der 1877 fik

indhugget en granitsokkel ligesom koret og det forlængede skib, er af rå kamp og munkesten; det sidste materiale er dels benyttet til en forhøjelse af flankemurene på en halv snes skifter (omfattende et par cirkelblændinger og savskiftegesimsen) og en tilsvarende forhøjelse af blændingsgavlen, dels til en omfattende skalmuring 1856¹³, da murens ydre skal skød ud. Forhøjelsen kan muligvis være gennemført 1766¹⁴, da bygningen omtales som det nye våbenhus, men det er troligt, at den er endnu ældre og samtidig med det senmiddelalderlige tagværk, som, indtil bjælkerne hævdes 1855, stod med et lavt *styrtrum*. Nedre del af den ældre taggavl med spor af fem tilmurede blændinger ses under den nuværende nymodens gavl med dens syv spærstikafdækkede blændinger og et tilsvarende antal brynede kamtakker. Den asymmetrisk anbragte dør kan sidde på oprindelig plads, men i så fald må der være hugget en fals bort sammen med stikkets ommuring; om mindepladen vest for døren se p. 1230. Vinduet i øst er indhugget før 1862¹³, og det indre dækkes af et gråmalet bjælkeloft.

C. A. J. 1926

Fig. 3. Helsingør. Nordre våbenhus (p. 1217).

Nordre våbenhus (fig. 3)¹⁹, fra 1763¹⁴ omtalt som *kalkhus* (eller materialhus) og nu ligkapel²⁰, er antagelig opført o. 1500—25, af munkesten i munkeskifte (25—27x11,5—12,5x7—8,5 cm). Flankemurene har udkragende savskiftegesims og synes oprindelig at have stået uden vinduer. Gavlen har en stor, spidsbuet dør, som har mistet en fals, og derover en anselig femtakket blændingsgavl med bindigt savskifte i fodlinien og fem højblændinger, af hvilke den smalle midterste har spidsbuet afslutning og i bunden to mindre fladbuede blændinger over hinanden; de fire yderblændinger har tvedelt afslutning med spærstik over skaktavlmuret midtstav. Det indre, som 1926 stod med bjælkeloft, har nu gipsloft. Over bjælkerne er der et lavt *styrtrum*.

Tårnet er fra o. 1500 og slutter sig med hensyn til gavldekorationen nær til Græsted (p. 1176). Det er af munkesten i munkeskifte (26—27x13—14x9 cm, 10 skifter = 106 cm) over en rå kampestenssyld; østmuren er bygget ind over vestforlængelsens gavl. Tårnrummet, der mod skibet har en spidsbuet

Fig. 4. Helsing. Indre, set mod vest.

L. L. 1961

arkade med overgribende stik, dækkes af en samtidig hvælving med vederlag i murene og halvtstens brede ribber, som er vandret afskårne forneden; oversiden er utilgængelig. I syd er der et fladbuet, falset vindue, som udvendig har to rulskifter og et fladskifte; inderkarmene er glatpudsede og nyere; et lignende vindue i vest blev tilmuret 1952. Adgangen til mellemstokværket sker gennem et samtidigt trappehus i nord; det blev i sidste halvdel af 1800'rne forsynet med granitsokkel (sml. p. 1214) og nymurede trappegavle over den oprindelige savskiftegesims. Under- og overdør er fladbuede, skakten løbermuret, spindelen rund og loftet af fladbuede binderstik. Mellemstokværkets eneste lysåbning, et spids-

buet, dobbeltfalset nordvindue, stammer fra 1863¹³; udvendig på østmuren er der muret en »taglinie« af udkragende bindere, som beskytter skibets vestligste spær mod nedsivning af regnvand.

Klokestokværket har til hvert verdenshjørne to store, spidsbuede, falsede glamhuller, af hvilke de nordre og søndre har prydskitte af løbere. Flankemurene krones af svagt udkragende savskifte og retkantgesims, mens gavlene har bindigt savskifte. Gavldekorationen med syv blændinger og et tilsvarende antal kamtakker er af sen Helsingør-type; de tre midtblændinger er falsede med cirkelblændinger i spejlet og en spidsbuet (næsten rund) afdækning; de øvrige har alle spærstik over en kort uprolileret hængestav.

Indtil 1862¹³ benyttedes tårnrummet som *dåbskapel*.

Sakristiet på korets nordside, mod sædvane en fladloftet halvtagsbygning, fremtræder i en meget stærkt skalmuret form og med noget ændret, aftrappet halvgavl i øst. Bygningen, af røde munkesten, er muligvis rejst i 1500-tallet snarere end i begyndelsen af 1700'rne, da præsten Niels Spydstrup indrettede sin åbne, tøndehvælvede begravelse under gulvet i rummets store østre del (sml. p. 1234)²². 1837¹⁷ hævdes de senere udskiftede loftbjælker, 1865¹³ gennemførtes en stor, ydre skalmuring, hvorved nordmurens nedgang med trappe til begravelsen forsvandt, og 1881¹³ indsattes den nuværende dør i vest; også de to vinduer i øst og nord er af nyere dato.

Fig. 5. Helsing. Indre, set mod øst.

I. I., 1961

Fig. 6. Helsing. Indre, set mod øst. Før sidste restaurering.

C. A. Jensen 1926

Tagværker. På triumfgavlens østside ses aftryk af korets oprindelige tagværk, der havde eet hanebånd og to lange, skrå spærstivere samt en rille efter den ældste tagbeklædning, der muligvis bestod af spån. Det nuværende kortagværk, af eg og samtidigt med hvælvingen, er meget velbevaret; det har to lag hanebånd, lange krydsbånd og korte spærstivere. Også tagværket over det forlængede skib er opsat i forbindelse med hvælvslægningen; det er af samme type som korets, men knap så velbevaret. Der er et klart skel mellem det romanske skibs tre hvælvfag og den gotiske forlængelses to; de tre østfag har ikke som almindeligt i den slags tagværker en langstol, men derimod en længdefastivning bestående af en T-formet bjælke, der er kæmmet ned over det underste lag hanebånd. Begge våbenhuses tagværker er ligeledes af eg og middelalderlige, mens tårnets er fornyet i fyr.

Tårnet står i blank mur med hvidtede blændinger, mens resten er hvidkalket ligesom 1814; 1817¹⁴ var tårnet rødkalket med hvide blændinger. 1667¹⁵ synes alle bygningsafsnit at have været tækket med bly, men nu er dette materiale kun bevaret på tårnet og resten dækkes af vingetegl. De store, rundbuede vinduesindfatninger af munkesten stammer fra 1866¹¹ og stod indtil 1952 med blyindfattede, rhombeformede ruder; nævnte år restaureredes kirken (arkitekt V. Hardie-Fischer) og fik sine nuværende blyindfattede ruder og gulve af munkesten.

†*Vindfløje.* 1) 1845¹² anskaffedes en fløj til tårnet, som 1873⁹ afløstes af 2), der havde årstallet stående i fanen; nu forsvundet.

Glasmalerier. sign. O. Trock-Madsen 1952, findes i korets østvindue (motiv: Helligåndsduen) og i skibets store østre nordvindue (motiv: den tronende Gudfader).

†*Kalkmalet dekoration.* 1874¹⁴ købtes blå og gul farve til kirken indvendig; væggene hvidtedes, hvælvene farvedes blå og gjordbuerne formentlig gule.

INVENTAR

Oversigt. Af førreformatoriske inventargenstande har kirken bevaret den firkløverformede, romanske granitfont, en klokke fra o. 1350—75 af Olaf Henriksøn Kegge, et lille trækrucifiks til processionsbrug fra o. 1350, samt et korbuekrucifiks fra o. 1500. Prædikestolen med udskårne hermer stammer fra tiden lige omkring 1600. Blandt gravstenene er bevaret to med trærammer.

Alterbord, moderne, opmuret af små kvadre, med glat plade af skånsk sandsten. †Alterbord, der var muret, blev 1854 erstattet af en fyrretræskasse.

Som alterprydelse tjener et lille trækors. Den tidligere *altertavle* (jfr. fig. 6), fra 1854, er et oliemaleri på lærred, 156x111 cm, Kristus i Gethsemane, malet af historiemaler Th. Wegener, som fik 430 rdl. for billedet og selv sørgede

L. L. 1961

Fig. 7. Helsing. Dåbsfad (p. 1222).

L. L. 1961

Fig. 8. Helsing. Alterstage (p. 1221).

for rammen¹³; den er rigt profileret, rundbuet og flankeret af to søjler med snoede skafter. Grå- og hvidmalet med forgyldte lister. På skibets nordvæg. — Om dens $\dagger$ forgænger vides kun, at den 1766—67 blev understøttet med stivere og 1827 malet af malermester T. C. Schou med forskellige farver¹⁴.

Altersølv. Kalk, 1865, 20 cm høj, på sekstunget fod og med gotiserende knop. På bægeret graveret: »Anskaffet til Helsing Kirke Aaret 1865«. Under foden stemplet med Københavns bymærke 65 og F. Dahl (Bøje p. 148). Glat disk og *oblatæske*, cirkulær, med perlekant, begge med samme stempler som kalken²³.

Vinkande m.m. 1865 købtes en porcelænskande fra den kgl. porcelænsfabrik¹³; den opbevares nu i sakristiet sammen med en tilsvarende skål fra Bing og Grøndal og en lågdåse. En $\dagger$ alterkande af porcelæn nævnes allerede 1853.

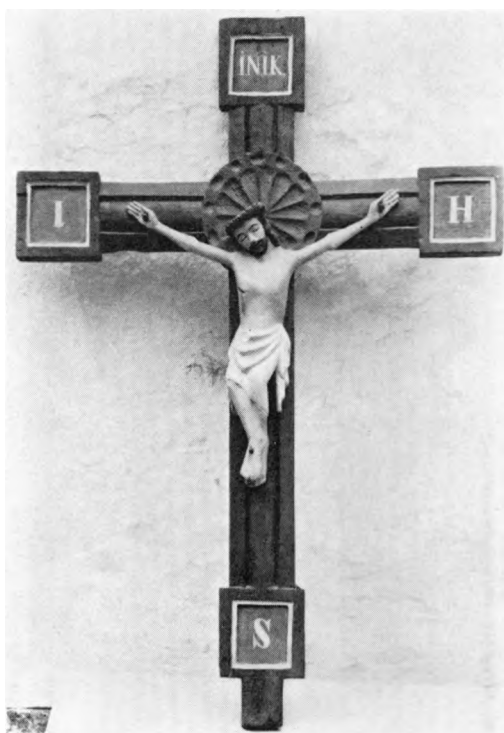
$\dagger$ *Oblatæske* af træ nævnes som ny 1853²⁴.

$\dagger$ *Tinflasker* nævnes flere gange²⁵, 1755¹⁴ var der to.

Berettelsessæt, 1865. Kalk med indsat vinflaske og disk i samtidigt etui med rødt fløjl. Under foden og på bægeret stempler: F. Dahl og Københavns mærke med 1865. Kostede ialt 23 rdl. — 1821 modtog guldsmed H. Holm²⁷ en gammel, uduelig kalk på 21 lod; den omstøbtes til et $\dagger$ berettelsessæt på 11½ lod.

Alterstager (fig. 8), fra slutningen af 1500'rne. Nye, cylinderformede lyseholdere har afløst lysepiggene. 1872 loddede S. Nielsen den ene stage¹³.

Processionskrucifiks (fig 9) o. 1325—50. Den 48 cm høje figur hænger dybt

L.L. 1961

Fig. 9. Helsing. Processionskrucifiks (p. 1221).

i de spinkle arme, knæene er bøjede, fødderne overlagte. Lændeklædet er knælangt, en lang flig hænger ned i venstre side. Korstræet ender i firkantede plader med glatte fyldinger, indrammet af hulkant. I kors-skæringen en stor glorieskive med fordybet roset omgivet af »ædelstensgruber«. Korstræet, der forneden ender i en tap til nedstikning i en processionsstang, er 121 cm højt. Tyk, moderne staffering, figuren legemsfarvet med hvidt lændeklæde, brunt hår og sort tornekrone, korstræet egetræsmalet med blå felter og hvide bogstaver; øverst INIK (Jesus af Nazareth, jødernes konge), i de andre felter IHS. Nu i ligkapellet på væggen indtil kirken.

**Røgelsekar*, romansk, af almindelig type, kugleformet på konisk fod og med korskirke på låget. Siden 1849 i Nationalmuseet (nr. 10926).

†*Messehagler*. 1647²⁵ fandtes en gammel messehagel af brunt fløjls; 1755 en rød¹⁴, og herefter er farven rød⁹.

Alterskranke, fra 1950'erne, af egetræ (arkitekt Hardie-Fischer).

Døbefont, romansk, af granit, på nyere fod. Den store, høje, firkløverformede kumme, 70—95 cm i tv., er af type som Esbønderup, Græsted, Vejby (p. 1027 og 1183) og Lille Lyngby (Strø hrd.), men uden reliefudsmykning på de næsten lodrette sider (Mackeprang: Døbefonte p. 88, 92). Foroven profileret kant og mellem firpasfremspringene lodrette, smalle stave. Forneden afsluttes kummen af en rundstav. Foden leveredes 1883 af stenhuggerne Hans og Jørgen Larsen, København, efter arkitekt J. D. Herholdts tegning¹³. Fonten står på en stor, rektangulær, flad sten. Den er nævnt i inventariet 1647²⁵, men forsvandt senere fra kirken; 1881 kom den tilbage, skænket af proprietær Rundin, på hvis ejendom i Helsing den havde stået en »lang årrække« før 1853²⁸. Efter rensning (og ophugning?) stilledes den først i våbenhuset og fra 1883 ved triumfmuren. Den ifølge Löffler simple †*stenfont*, der 1863¹³ gjorde tjeneste i tårnrummet, er forsvunden.

†*Fontehimmel*. 1827 blev »Tronen« over døbefonten malet af T. C. Schou¹⁴.

Dåbsfad (fig. 7), sydtysk arbejde fra slutningen af 1500'rne. I bunden be-

Fig. 10. Helsingørskirke. Korbuekrucifiks (p. 1224).

L. L. 1961

budelsesscene omgivet af en næsten udslidt minuskelindskrift, herom og på randen frise med hjort og hund i drevet arbejde. Fadet er nær beslægtet med Hersted-Øster (DK. Kbh. Amt p. 482, fig. 5). — Et †*tin*fad nævnes 1865¹³.

L. L. 1961

Fig. 11. Helsingør. Prædike-stolsherme (p. 1226).

†*Kedel* af messing at hente vand i til dåben, omtalt 1647²⁵.

Dåbskande, fra 1800'rne, af messing, høj, slank med knækket hank.

Korbuekrucifiks (fig. 10) o. 1500. Den ca. 110 cm høje figur har meget lange lemmer, kroppen er smal, og hovedet — med proptrækkerkrøller i hår og skæg — er langstrakt. Den svære tornekrone er tovsnoet, lændeklædet stærkt foldet med undersnippen kastet op over øvre kant. Korstræet ender i glatte cirkelplader, der ligesom korssiderne har konkave, halvrunde skiver. Et langt, svunget skriftbånd med op-rullede ender er anbragt på øvre korsarm. Endnu 1926 var korset plantet i en glat †*koruebjælke*. Figuren er nu legemsfarvet med mørkt hår, grøn tornekrone og forgyldt lændeklæde med hvidt foer. Korset er egetræsmalet med grønblå endefelter hvori moderne gul fraktur: »Fredsens Fyrste Ez. 9. Verdens Frelser. 1. Joh. 4«²⁹.

På den nu forsvundne *koruebjælke* var på blå bund malet med gule versaler: »Jesus Christus dilexit nos, et lavit nos a peccatis nostris in sanguine suo et fecit nos reges et sacerdotes« (»Jesus Christus elskede os og afvaskede os vore synder i sit blod og gjorde os til konger og præster«). Denne indskrift, formentlig fra 1851³⁰, gentog en ældre med renæssanceversaler. Nu hænger krucifikset over indgangsdøren i syd.

†*Korskranke*(?). 1857 egetræsmaledede malermester L. Sørensen »panelet ved indgangen til koret«¹³.

Prædikestol (fig. 12) o. 1600. Stolen er af eg og består af fire fag, som danner siderne i en regelmæssig polygon. Underbaldakinen (to sider nye) er svejet i to afsæt med kraftige kassetteornamenterede ribber. Ny hængekugle. Den moderne opgang fra 1950'erne er en svungen trappe uden panel.

Storfelterne indeholder en arkade med kannelerede pilastre omkring et rundbuet, glat felt, i buelhjørnerne er englehoveder. Fem hjørnehermer (dydefigurer) bærer på indskudte, karrererede puder joniske kapitæler. Hermeskafterne har løvemasker, fra hvis mund der hænger frugtbundter i bånd. Hermerne

Fig. 12. Helsing. Prædikestol (p. 1224).

L. L. 1961

L.L. 1961

Fig. 13. Helsing. Ophængningsstang med smedjærnsornamenter til lysekrone nr. 1 (p. 1228).

forestiller, ifølge de malede navne på postamentfremspringene, fra øst: 1) »[i]usticia«, Retfærdigheden, med sværd og skålvægt 2) »prvdencia«, Klogskaben, nu uden attribut 3) »sanctitas«, Fromheden, nu udstyret med nyere kalk 4) »fortitudo«, Styrken (fig. 11), bærer et kanneleret søjleskæft med base 5) »spes«, Håbet, lægger fingerspidserne sammen i bøn. Figurene er grove, bredskuldrede med krogede arme. De har lange, tykke halse med kraftig hulning mellem kravebenene. Hovederne er fremskudte, de langagtige ansigter har pluskæber og højt optrukne øjenbryn. Alle dyderne har dybt nedringede kjoler med højtsiddende bælte og oprullede korte ærmer. Hermerne bærer en kraftig gesims med gennemgående frise over perlestav; kronlisten har tandsnit og æggestav. Postamentfelterne er glatte med hjørnebøjede fremspring, kronlisten har tandsnit.

Egetræet står blankt med partiel staffering malet på grundlag af den oprindelige,

muligvis fornyet første gang af malermester T. C. Schou 1827¹⁴, dernæst i 1857 af malermester L. Sørensen, som forsynede felterne med brunmalede plader¹³. Disse fjernede konservator Steffensen i 1898³¹, hvorved de oprindelige skriftfelter med ægte forgyldning kom frem. 1952 istandsatte konservator I. Røj-bæk stolen³²; ifølge hans beretning fornyedes skriften på frisen og på postamenthjørnerne og nogle sorte 1800-tals mauresker blev fjernet. På underbaldakinen findes tre sortmalede IHS-monogrammer, de øvrige felter er fornyede.

Storfelternes latinske skriftsprog er med forgyldte versaler på sortblå grund, fra øst 1) »Romano XI(!): Gloria et honor et pax omni operanti bonum« etc. (det citerede stykke er fra Romerbrevet 2,10: »Herlighed og ære og fred over hver den, som øver det gode« etc.), 2) »Ioha[nnes] XVII: Hæc est vita æterna« etc. (»Johs. 17,3: Dette er det evige liv« etc.), 3) »Matthei XI: Venite ad me omnes qvi fatigati estis« etc. (»Matthæus 11,28: Kom til mig alle I, som er trætte« etc.). Nederst: »Eseia XI« samt »Verbum Domini manet in æternum« (»Herrens ord bliver i evighed«), (d. e. Peter 1,25), 4) »Marci XVI: Ite in mvndvm vniversvm prædicate« etc. (»Marcus 16,15: Gå ud i verden at prædike« etc.).

På frisen ligeledes med forgyldte versaler (fornyset indskrift): »Beati omnes, qvi avdivnt, verbvm dei« etc. (»velsignet alle de, som hører Guds ord« etc.).

†*Himmel* af pommersk fyr, med smal, glat frise; undersiden var delt i to polygonale, fordybede felter, det inderste med en op-hængt due, som ifølge regnskaberne blev leveret af A. Kornrup 1858 for 7 rdl.¹³. Himlen blev 1827 malet sammen med stolen af T. C. Schou¹⁴. Den henlagdes 1952 på loftet og er nu forsvundet.

†*Timeglas*, nævnt i inventariet under året 1755¹⁴.

†*Sæde* på en jernfod stod i prædikestolen i 1717—18 »da præsten for svaghed ikke magter at staa«³³.

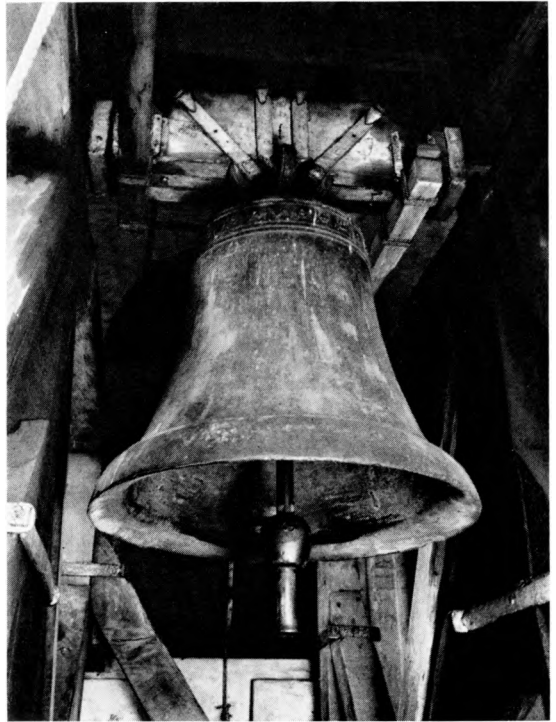
Stolestader, 1856—57, oprindelig i nygotisk stil, men topstykkerne, der endte i en spidsbue med udsavet firpas (fig. 6), er nu fjernet (jfr. fig.

5). 24 rygpaneler fra 1500'rne er genanvendt i stolene. Gråmalede med rød-violette sæder; oprindelig var alt egetræsmalet. 1856 betales H. Sibbern, Roskilde, 5 rdl. for en arbejdstegning til stolene, og året efter forfærdigede snedkeren Peder Andersen, Helsing, stolepanel og gulv for 339 rdl. 16 sk. Præstens og skolelærerens stole kostede 60 rdl.¹³.

†*Stolestadegavl*, fra midten af 1500'rne. Af C. A. Jensen sammenlignet med degnestol fra 1562 i den nærliggende Tibirke kirke. Over et foldeværksfelt med seks stave var der en halvrund top med en senere forskåret dobbeltroset. Egetræsmalet. Gavlen stod 1926 i den trækasse, der da skjulte prædikestolens underbaldakin.

†*Lænestol* fra begyndelsen af 1700'rne. Drejet understel med højtstående stang mellem de forreste ben. Ryglænet omdannet med træbaluster mellem de lodrette stykker; indridset 1782. Nyere læderbetræk. Fandtes endnu 1926.

†*Fyrrekiste* med hængsel og låg til messeklæder omtalt i inventariet 1647²⁵. 1770 betales 2 mk. 8 sk. for at flytte et *†geværskab* og for »adskillige smaa indretninger i sakristiet«¹⁴. 1865 fandtes et *†skab* med lås til altertøjet¹³.

L. L. 1961

Fig. 14. Helsing. Klokke, støbt af Olaf Henriksøn Kegge (p. 1229).

Alle *dørfløje* er fra restaureringen i 1950'erne; på døren mellem sakristi og kor er genanvendt en stor, glat 1700-tals lås.

†*Pulpitur*, 1818, forfærdiget af snedker J. Bjørnsen¹⁴; nedbrudt 1835¹⁷.

Orgel, 1953, af Th. Frobenius; i vest. Det afløste et *†orgel* fra 1855¹³.

Nyere *salmenummertavler* med indskudsbrikker.

Et *†maleri*, der i 1700'rne hang ved prædikestolen, skildredes som »et original Stykke af vor Frelser« hjembragt fra Vatikanet og foræret kirken af en munk »som overgik til den lutherske lære, giftede sig med en kvinde fra sognet og blev præst i Sverige«³⁴. Inventariet 1814 nævner et maleri af Kristus¹⁴.

Præst er ækketavle, nyere, bag orglet.

Lysekroner. 1) Skænket 1701. Ottearmet med to mindre kugleled på skaftet, der forneden ender i en stor hængekugle med vindrueklase i ring over nyere spiralornamenter. Lysarmene er påfaldende korte (jfr. nedenfor); otte prydarmer med spir. Den oprindelige topdekoration er i nyere tid erstattet af mes-singornamenter.

På hængekuglens nedre del er der graveret fire linier versalindskrift: »Denne lyse krone er til Guds ære och denne kirckis ciræt foræret af herren Iacob Hansen, consul af den fransche nation ved Øresund och hans kieriste Maria Buhrs anno 1701.« To våben herover, det mandlige har en vandret bjælke og på hjelmen vesselhorn, det kvindelige har en plante med tre blomster under tre stjerner, hjelmtegn: en høstmand med kornsegl i hånden, anbragt mellem to vesselhorn. Disse våbenmærker svarer til de i sandsten hugne på vinduet til det gravkammer, som tilhørte konsul Hansens familie i S. Olai kirke Helsingør (p. 264, note 347). I 1771—72 betales 13 rdl. 3 mk. for at lade omstøbe, lodde og sammenflikke den nedfaldne og ganske ituslagne lysekrone¹⁴. Stumper af lysekronen solgtes for 1 rdl. Dette forhold forklarer de mærkeligt korte lysarme.

— Kronen hang oprindelig og endnu 1926 i en stang med smukke smedjejrnsornamenter, nederst C-formede bøjler med valmueagtige blomster og øverst atter C-bøjler (fig. 6 og 13). I tårnets mellemstokværk.

2) Kopi af lysekrone nr. 1, skænket 1900 af Iohanne Elisabeth Dohn f. Lindberg. I skibet.

†*Ligbære* med jernlænker omtales i inventariet 1853²⁴.

Sejerværk, i klokkestokværket ved sydmuren. Døgnværk med timeslagværk. De to værker anbragt i forlængelse af hinanden i smedjejrnsramme, 112 cm lang, 65 cm bred og 93 cm høj. På værkrammen er indhugget M. I.S. og sammenskrevet H L 1810, sandsynligvis en signatur for en reparation. Gangværkets hagegang er ved en af Bertram Larsen, Køge, (støbejrnsnavneplade), 1872 foretagen restaurering ombyttet med en stiftgang med kort pendul og bådformet linse. Fra samme tid synes viserværket, der sidder på selve værkrammen, og urværkets plankeunderbygning at være. Oprindelig har gangværket kun

haft to aksler, en forvalse og valsehjul og en for ganghjulet, der reguleredes af spindel med foliot. Spor af denne indretning ses i den lodrette centralstiver. Da uret, uvist hvornår, indrettedes med pendulreguleret hagegang, flyttedes valsehjulet 12 cm ned i rammen, og der indførtes et mellemhjul. Slagværket har 6 hammerstifter med blindfælg, tosidig udløsningsmekanisme med tung, profileret ifaldsarm og stor hjerteskiye med fire egre. Lodder af kampesten.

1964 restaureredes uret nænsomt af F. Bertram Larsen. Gangværkets mellemhjul og enkelte andre dele fornyedes; de gamle dele opbevares i urkammeret. *Urskiven* med forgyldte romertal på sort bund og blå midtfelt stammer fra restaureringen 1872¹³, men viserne fornyedes som kopier i 1964.

Et urværk i kirken omtales første gang 1661¹⁵ og intet modsiger, at det drejer sig om det endnu eksisterende værk. 1776—77¹⁴ foretoges en reparation til 36 rdl. *Urhuset* af brædder er sandsynligvis udført i forbindelse med restaureringen 1872⁴⁴.

Klokker. 1) (Fig. 14), o. 1350—75. Støbt af Olaf Henriksøn Kegge, om halsne reliefmajuskler: »Ave maria gracia plena« (»hil dig Maria fuld af nåde«). Ved slutningen et rundt signet med klokke og majuskelomskrift: »S[igillum] Oli Himric Kegii« (»Olaf Henriksøn Kegges segl«)³⁵. Han virkede omkring 1350—75. 96 cm i tvn.

2) 1845. Versalindskrift: »Støbt aar 1620 af Hans Kemmer omstøbt aar 1845 paa Frederiksværk af V. Gamél« (se dog †klokke nr. 2). Grove empireornamenter. 105 cm i tvn.³⁵.

†*Klokker.* 1) Ved klokkeskatten 1602 modtog Kronborg kobbermølle en klokke på 1 skippund 12 lispund³⁶. 2) 1620. Den største klokke. Indskrift ifølge Thurah³⁷: »Anno 1620 Jan. perii vero serenissimi ac potentissimi Regis D

L. L. 1961

Fig. 15. Helsing. Epitaf over sognepræst Jørgen Friis m.fl. (p. 1230).

Christiani eius nominis IV Daniæ, Norvegiæ, Vandalum[!], Gothorumq[ue]. Regis XXIV. Præfecto Regionis Cronborg et Fridericsborg, generoso et nobili viro, Christophoro Bassi, d[omi]no de .. . Pastore Ecclesiæ Helsingæ D: Johanne Jani, Campana in usum prædictæ Ecclesiæ Helsingoræ est conflata a Morten Caspersens³⁸ (»år 1620 i januar dengang den højædle og stormægtige konges navn var Christian den IV., konge over Danmark, Norge, Vandalerne og Goterne, i kongens 24. år, da Kronborgs og Frederiksborgs lensmand var den gavmilde og ædle mand Christoffer Basse, herre af ..., Helsinges kirkes præst var hr. Jens (el. Hans) Jensen, blev klokken til brug i nævnte Helsinges kirke støbt af Morten Caspersens³⁸« (jfr. nedenfor og gravsten nr. 1.)).

I et missive til Christoffer Basse af 13. april 1623³⁹ skriver kongen, at »den Klocke som Helsinges Kircke haffver bekommit ere vi ogsaa naadigst tilfreds med smaa myndt dog god myndt maa betalis, och regnis 6 mark for hver daler, den er anslagen for«⁴⁰. Bortset fra ukendskabet til klokkestøberen knytter der sig en vis mystik til denne $\dagger$ klokke, idet den 1845 omstøbte ifølge sin indskrift også skulle stamme fra 1620, men fra klokkestøberen Hans Kemmers værksted.

Gammel *klokkestol* af eg med forstærkninger af fyr, hovedrepareret 1938¹⁷.

GRAVMINDER

Mindetavle over Christiørn Pedersen, opsat 1895. »Mindetavle over kanniken fra Lund, Magister Christiørn Pedersen forkæmper for Reformationen og høit fortient af fædrelandets Sprog, Litteratur og Historie. Frelste Saxos krønike fra undergang, fød ved Aar 1480, død i Helsinges 1554«. Tavle af sandsten med relieffraktur, tegnet af arkitekten Martin Rorch, hugget i stenhugger Nielsens værksted på Nørrebrogade i København og bekostet af digteren Thor Lange.

— På våbenhusets sydmur, vest for indgangsdøren.

Epitafier. 1) O. 1650 (fig. 16), oprindelig en gravsten, nu med udslidt skrift; rødligbrun kalksten, 113x85 cm; i hjørnerne medaljoner med siddende, kraftigt bevægede evangelister. De har bøger i hænderne og evangelisttegnene ses bag dem; Matthæusenglen er en stor, stående putto.

Sekundært anvendt til epitaf over magister Niels Spydstrup, præst til Helsinges og »Waldbye« menigheder, provst i Holboe herred, født 1659 »af fornemme forældre«. Præst i 28 år, i 27 gift med den nu højt sørgende matrone Margrete Bloch [$\dagger$ 1715]. Den lange tværskrift med fordybede versaler dækker hele stens glatte flade. Opsat på sakristiets nordvæg og fastholdt af jernkroge med muslingeskalthoveder. Se åben begravelse p. 1234.

2) O. 1740 (fig. 15). Digterpræsten Jørgen Pedersen Friis⁴¹. Stor, skjoldformet, glat trætavle, ca. 237x150 cm, sortmalet med gule kursivbogstaver og langs kanten grisaille-malede akantusranker.

L.L. 1961

Fig. 16. Helsing. Genbenyttet gravsten over sognepræst Niels Spydstrup, † 1715 (p. 1230).

». . . Hr. Iørgen Friis. Hvis Levnets Lys blev antændt i Thisted Anno 1684 den 2. Janu[ar] Forældrene til et stort Glædes-Lys«. Faderen var tolder Peder Marcussen og moderen Ingeborg Bloch. ». . . Guds Forsiun og Forældres forsorg Plantede denne unge Yen paa 12 Aar ind i Guds Forgaarde Hvor han i Skolerne paa 10de Aar vieste sig en flittig Discipel paa Academiet i 5 Aar som Alumnus og Decanus. Under en og anden stoer Calamitet Gav store Prover paa Lærdom Skickelighed og Dygtighed. I sær havde Gud givet ham saa stor en Poetisk Aand At Hand derved blev befordret til en Prophetisk Lærer — I Guds Viingaard og Helligdom Anno 1719 den 11 Febr . . .« Dette år blev

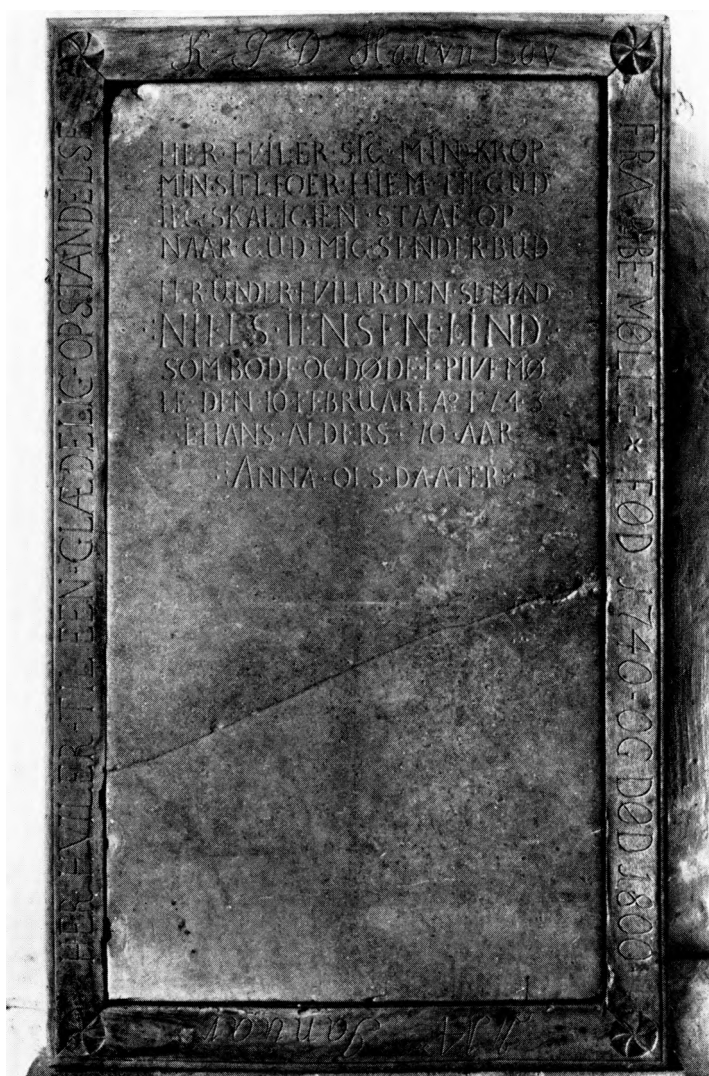
han præst i Helsingør og Walby, hvor han var til sin død 1740, 12. februar, »Efter at Hand havde skinnet Som en Lampe i Guds Huus Som en Lygte i Hver Mands Huus som en Ild i de Fattiges Huus«. Hans enke Iohanna Cathrina Høybierg »med 3de Dydens Børn I Mørckhed, Graad og Taarer dem Guds Aand og Haand aftører«. Nederst to gravvers. På tårnets nordvæg.

†*Epitafier*. Ifølge indberetning til Hoffmann fandtes på en lukket stol til præstens familie en ligtavle over den »unge præsts hustru«, Sara Hammer³⁴, som døde 19. juni 1771 samt en over sammes 1767 afdøde søn. Den »unge præst« var Morten Nielsen Hammer, som blev præst i Helsingør 1765; han døde i embedet 31. januar 1809.

Gravsten. 1) O. 1600. Bodell Willums Dater, † 20. okt. 1624, efter at hun »herlige LIII aar haffde leffuit vdi ecteskab med sine trende hosbonder Iorgen C[h]r[i]s[t]ophersen, Niels Oels[e]n och Morthen Caspersen, i sin alders LXXIII aar«. Ortoceratitkalksten, 145,5x76 cm. Evangelisttegnene i hjørnekirklerne minder om de evangelistsymboler, som findes på en stengruppe i S. Marie kirke, Helsingør (nr. 8, 9, 11, 12 og 15, se p. 470f.). En fordybet randlinie udbugtes omkring reliefferne. Tværskrift med fordybede versaler, nederst et fordybet bomærkeskjold, hvori M C (Morten Caspersen), se †klokke nr. 2. Nu op ad sakristiets nordvæg.

2) O. 1608. Hans Andersen, »præst ved denne kirke, som efter afslutningen af livets løbebane befalede den frelsende gud sin sjæl og vandrede fra dette kummerfulde liv til himmelen«, † 11. dec. 1608 i sin alders 74. og sit pastorats 42. år. »Efter denne fulgte i kirke, ægteseng og grav den ærværdige herre, præst og provst Jens Jensen F. [Farum], født i Farum og død her 1640, præst i 29 år«. Mens datteren Gundilla blev efterladt til efterfølgeren [Hans Knudsen Laholm, 1640—68, jfr. nr. 3], blev datteren Cæcilia begravet 1686, 42 år gammel. 1668 blev Christoffer Mortensen Farum præst på stedet; han døde 1684, 44 år gammel«. Lysgrå kalksten, 225x141 cm; latinsk tværskrift med fordybede versaler, nederste del af indskriften stærkt ødelagt. Omkring skriftfeltet kartoucheværk med fugle på siderne, i runde medaljoner evangelistsymbolerne med store skriftbånd. Øverst Kristi opstandelse, ved graven ligger tre soldater, og i baggrunden til venstre ses de tre kors. Forneden på stenen et bomærkeskjold med bogstaverne HAS (Hans Andersen). På skjoldets sider to duer, under skjoldet kranium med korslagte knogler, tre sammenslyngede slanger og et timeglas. Omkring midten af 1800-tallet fandtes stenen i midtgangen i skibet nærmest alteret⁴², nu på våbenhusets vestvæg.

3) 1677. Hans Knudsen. Af den mangelfuldt bevarede indskrift fremgår, at præsten (Jens Jensen Farums successor, jfr. nr. 2) var født 1608 og død 1668. Navnet Gundilla forekommer (jfr. nr. 2). Nederst står C.M.F. (Christoffer Mortensen Farum, efterfølgeren i embedet) 1677 og S.H.D. Rødlig kalksten,

L. L. 1961

Fig. 17. Helsing. Gravsten over Niels Jensen Lind, † 1743, i oprindelig egetræsramme med senere indskrift (p. 1234).

139,5x81 cm; tæt latinsk tværskrift med fordybede versaler, som næsten er bortslidte. I våbenhuset.

O. 1650, uden indskrift, sekundært anvendt som epitaf for Niels Spydstrup, se p. 1230.

4) O. 1688. Præsten Knud Hansen. ». . . fød her i Hersinge[!] præstegaard den 20. febr. anno 1. .2, præst i 18 år, gift med Giertrud Cortsdaater«; to børn, en søn Hans og en datter Gunelda. Han døde 1688, 26 år og 6 måneder gammel. Gravvers, som slutter ». . . vær enchens verge, hør de unges sueh oc bøn«.

Lysgrå kalksten, 186 x 107 cm, med fordybet, spinkel versaltværskrift. I våbenhuset op ad skibets mur.

5) (Fig. 17). O. 1743. Niels Jensen Lind. »Her hviler sig min krop, min siel foer hiem til gud, jeg skal igien staae op, naar gud mig sender bud«. »Niels Iensen Lind som bode oc døde i Pive møle den 10. februar i Ao. 1743 i hans alders 70 aar. Anna Ols Daater«. Kalksten, 173x96 cm, med stor, fordybet versaltværskrift. Stenen omgives af en egetræsramme med karvesnitrosetter i hjørnerne. Med en blanding af versaler og skriveskrift er skåret: »Her hviler til een glædelig opstandelse K. J. D. HauvnLøv fra Pibe Mølle. Fød 1740 og død 1800 d. 14. Januar«. I våbenhuset.

6) Samtidig med nr. 5. Glat kalksten, 157x73 cm, nu uden indskrift. Egetræsramme, næsten identisk med den foregående. Den peripatetiske indskrift med versaler og skriveskrift muligvis sekundær: »Her hviler frue iustitsraadinde Anna Margrete Kruekov, fød Lindeman, fød den 11. Januarii 1728, død den 9. Mai 1797«. I våbenhuset.

(†) *Åben begravelse*. O. 1715 for sognepræst og provst Niels Spydstrup³⁴, se epitaf p. 1230 og sakristi p. 1218. 1892 (og 1952) fandt man ved udgravning i sakristiet en tilmuret gravhvælving, fem alen lang og fire alen bred. To lig var nedsat her. Efter overleveringen tog Spydstrup sig selv af dage, samme dag som hvælvet blev fuldført⁴³.

† *Kirkegårdsmonumenter*. 1) O. 1838. »Herunder hviler Bagermester I. N. Bobertz født d. 9. Juni 1777, † d. 22. Octbr 1838«. Marmorplade i sandsten⁴².

2) O. 1847. »I[ens] C[hristian] Find, sognepræst til Helsing og Valdbye, født d. 25. Februar 1790, † d. 27. Juni 1847«. Marmorplade⁴².

3) O. 1856. Distriktsprovst Joh. Peter Wedel, præst i Helsing og Valdby, født 1768, † 1840 og hustru Margrete Cathrine, født Plum, født 1776, † 1856⁴².

KILDER OG HENVISNINGER

LA. *Sjællands stiftsøvrigheds arkiv*. Helsing kirkes regnskaber 1828—32, 1833—53, m. bilag. — *Arkivalier afleverede fra Sjællands stiftsskrivers arkiv i 1897 og 1920* B. Helsing kirkes regnskaber 1754—1837. — Se i øvrigt arkivalier for Frederiksborg amt i almindelighed p. 30.

Ved embedet. Korrespondance og regnskab Helsing kirke vedkommende. 1866—1897.

Nationalmuseet. Indberetning af V. Steffensen 1898 (prædikestol og krucifiks), Chr. Axel Jensen 1926 med tilføjelser af Elna Møller 1968 (bygning og inventar) samt Ingolf Røjbak 1953 (istandsættelse af prædikestol). — Undersøgelse og beskrivelse ved Marie-Louise Jørgensen 1961, Elna Møller 1968 og Ulla Haastrup 1968 f.

Tegninger i NM. Ti blade, forarbejder til Stiftslandsbykirker af A. Clemmensen. — Et blad bygningstegninger af T. A. Colding, udateret.

¹ S.R.D. VI, p. 134f., jfr. Roskildebispens jordebog p. 143. ² Hvorvidt man af den omstændighed, at en præst ved kirken 1356 har S. Laurentius i sit segl (Repert. 1356, 25. juli) bør slutte, at kirken var viet denne, turde være tvivlsomt. ³ DiplDan. Da-

RigBr. 1. rk. V, nr. 205, jfr. S.R.D. VI, 156. ⁴ Ibid. 2. rk. VI, nr. 91. ⁵ Ann. Dan. ed. Ellen Jørgensen p. 210. ⁶ Repert. 2. rk. 1493, 21. jan. ⁷ Landebogen p. 172. ⁸ Kronens Skøder III, 27 og V, 409. ⁹ LA. Sjællands stiftsprovstearkiv. Holbo og Strø hrd.s provsti: 1864—99. Synsprot. for kirker og præstegårde. ¹⁰ RA. DaKanc. Prot. over indlæg til registre og tegneiser samt henlagte sager. 1481—1650. 1645 juni-dec. Læg: ad 1645. VI. ¹¹ Ved embedet. Korrespondance og rgsk. Helsing kirke vedkommende. 1866—97. ¹² LA. Kirkeinspektionsarkivet, 1839—54. Stiftskirkerne. Beregninger og overslag over bygningsarbejde ved stiftskirkerne. ¹³ LA. Sjællands stiftsøvrigheds arkiv. 1854—83. Stiftslandsbykirkernes fællesrgsk. ¹⁴ LA. Helsing kirkes rgsk. 1754—1838. ¹⁵ RA. Rtk. Rev. rgsk. 1661—72. Kronborg amts kirker. ¹⁶ Ifølge Løffler: Stiftslandsbykirker, p. 40 og planche 3—4, skal der i en mose på matr. nr. 3 af Ammendrup by være et ret righoldigt leje. ¹⁷ LA. Sjællands stiftsøvrigheds arkiv. Helsing kirkes rgsk. 1828—32, 1833—53, med bilag. ¹⁸ Det må tilføjes, at der ikke er fastslået spor efter en sådan brand, hverken på overvægge eller de to østre taggavle, og det er derfor muligt, at den i efterretningen omtalte kirke snarest var Kirke-Helsing i Holbæk amt. ¹⁹ Ukendt af hvilken grund er det af J. Løffler i Stiftslandsbykirker kaldet et kapel. ²⁰ 1888 (jfr. note 21) fremsattes ønsket om at få bygget et ligkapel, men i stedet blev det gamle kalkhus indrettet til formålet. ²¹ LA. Sjællands stiftsøvrigheds arkiv. 1820—1900. Kommune kopibøger. ²² Se Løffler: Stiftslandsbykirker, p. 40, sp. 2. ²³ Hofjuvelér E. F. Dahl fik for kalk og disk på 39¹/₄ lod 66 rdl., for oblatdåse på 9⁵/₈ lod 14 rdl., samt for indskriften 2 rdl. 3 mk. (jfr. note 13). ²⁴ LA. Kirkeinspektionsarkivet. 1853. De 11 stiftslandsbykirker. Gamle inventarielister m.m. ²⁵ LA. Bispearkivet. A. Alm. Sager: 1647(—1708). Holbo hrd.s bog (jfr. note 26). ²⁶ RA. Rtk. Rev. rgsk. 1719—31. Rgsk. for kgl. kirker på Sjælland uden for rytterdistrikterne. ²⁷ Muligvis Hans Holm, København (Bøje 838), død 1810, forretningen videreført af enken. ²⁸ RA. Kultusministeriet. I. dep.: 1848—1916. Journalsager (jfr. note 13). ²⁹ Krucifikset blev restaureret 1898 af konservator Steffensen. ³⁰ Maler J. Rasmussen malede og forgyldte krucifikset, »indskriften med romerlatin malet gul« (jfr. note 17). ³¹ 1900 fik Steffensen 515 kr. af stiftets midler for restaureringen af prædikestolen. ³² Rojbæk konstaterede to ældre stafferinger under de nuværende farvelag, begge formentlig fra 1700-tallet. ³³ RA. Rtk. Rev. rgsk. 1713—19. Sjællands stifts kirker. ³⁴ NM. 2. afd. Håndskrifter. Hans de Hoffman: Siellands Kirckers og Sogners samt Herregaardenis Beskrivelse af Sogne Præsterne og andre 1755—73. Tom. 1. ³⁵ Gribso: Kirkeklokker, i ÅrbFrborg. 1934, p. 78 og Uldall p. 61. ³⁶ RA. Fæstningsrgsk. V. B. I. 1600—19. Rgsk. for Kronborg kobbermølle, gethus og hammermølle. Læg: 1600—07. Rgsk. for Kronborg gethus. ³⁷ Kgl. Bibl. Additamenta. 153, fol. L. L. Thurah: Samlinger til en beskrivelse af Danmark. I. ³⁸ Morten Caspersen kendes ikke af Nyrop. KirkehistSaml. 3. rk. IV, 157ff. 1882. ³⁹ Kgl. Bibl. Sjællandske Tegneiser 22, 224 K. ⁴⁰ Netop i disse år var dalerens devaluering et problem, jfr. F. Galster: Mønt, 1965, p. 31f. ⁴¹ Se Wiberg: Præstehistorie I, 581. ⁴² Kgl. Bibl. NyKglSaml. Fr. Algreen Ussing: Gravskrifter og andre monumentale optegnelser. Samlede på fodvandring. 1—2. 1856—64. ⁴³ LA. Topografisk samling. Samlinger til Holbo hrd.s historie, hefte 10 (ved pastor Garde, Søborg). ⁴⁴ Undersøgelse og beskrivelse ved Hans Stiesdal.

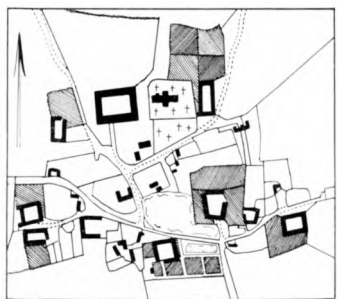

Fig. 18. Landsbyplan 1813.